

แนวคิดวัฒนธรรมการเมือง: จาก Civic Culture สู่ Bowling Alone
Political Culture: From Civic Culture to Bowling Alone ¹

อาจารย์ ดร.ทิวากร แก้วมณี²

บทคัดย่อ

แนวความคิดเรื่องวัฒนธรรมการเมืองเป็นแนวความคิดที่เก่าแต่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการตอบโจทย์ในวงวิชาการ แนวความคิดนี้มีความสับสนในการใช้และมีการตั้งคำถามถึงคุณค่าในทางวิชาการ ตลอดจนมีการพัฒนาการของแนวความคิด ซึ่งบทความนี้จะได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของแนวความคิด ความสับสนและพัฒนาการของแนวความคิด

Abstract

It sees political culture as an old concept although this concept is still valuable to explain current political situation in Thailand. The concept is confused while its concept has developed. This paper aims to re-examine its concept and highlights its conceptual development.

บทนำ

การศึกษาวัฒนธรรมการเมืองเป็นสิ่งที่จำเป็นในการชี้วัดการพัฒนาการของประชาธิปไตยในแต่ละสังคม แนวความคิดที่เรียกว่าวัฒนธรรมการเมืองมีการนำเสนอมากกว่าครึ่งศตวรรษ และเคยเป็นแนวความคิดที่ได้รับความนิยมในการศึกษาอย่างแพร่หลายในหมู่นักรัฐศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 70 อันเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนาการขององค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ที่เข้ามาสู่สังคมไทยภายใต้อิทธิพลขององค์ความรู้จากสหรัฐอเมริกา การทำการวิจัยในประเด็นดังกล่าว

¹ บทความนี้พัฒนาเพิ่มเติมจากบทความเรื่องวัฒนธรรมการเมืองไทยภาคเหนือ ที่นำเสนอบนเวทีสัมมนาวิชาการ “แผ่นดินเดียวกันแต่อยู่คนละโลก” เวทีวิจัยสังคมวิทยาภาคเหนือ วันที่ 28 สิงหาคม 2553 ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รศ.ดร.ชนสวรรค์ เจริญเมือง, รศ.ดร. สุริชัย หวันแก้ว, ผศ.สุสิทธิ์ วิมุกตานนท์ และ ผู้อภิปรายท่านอื่นในเวที ที่ได้ให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนางานเขียนชิ้นนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

² อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ฯ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร สำเร็จการศึกษาปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์ จาก University of Freiburg, Germany (ทุนคอนราต์ ออเคนวาค์ เยอรมนี), รบ (ธรรมศาสตร์), รบ (เกียรตินิยมอันดับ๑ เหรียญทอง) (จุฬาฯ).

ได้รับความนิยมน้อยลงแพร่หลายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่การทำวิจัยในประเด็นนี้ก็ลดความนิยมลงไป อันเกิดจากกระแสแนวความคิด ทฤษฎีอื่นเข้ามาแทนที่ในสังคมวิชาการทางรัฐศาสตร์ไทย

การทำวิจัยทางวัฒนธรรมทางการเมือง ปัญหาที่สำคัญที่นักวิจัยเปิดเป็นประเด็นของโจทย์การวิจัยก็คือ การวัดความสัมพันธ์ของการเกิดขึ้นของประชาธิปไตย อันเป็นผลจากตัวแปรต้นจากวัฒนธรรมทางการเมือง สิ่งที่น่าสนใจก็คือ นักรัฐศาสตร์มีการถกเถียงกันถึงการสลับกลับไปกลับมาของตัวแปรต้น และตัวแปรตาม และมีการถกกันถึงการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทางการเมืองและประชาธิปไตย จะสลับปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตามได้หรือไม่ การวิจัยและการสร้างเครื่องมือและการทำวิจัยในประเด็นนี้เป็นสิ่งที่น่าท้าทายเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ดี แม้ว่าการทำวิจัยเกี่ยวกับประเด็นวัฒนธรรมทางการเมืองจะกลายเป็นเรื่องทางแนวความคิดที่ดูไม่ทันสมัย แต่เป็นประเด็นที่จำเป็น และ “classic” กล่าวคือ ถึงแม้ว่าประเด็นแนวคิดดังกล่าวจะถูกมองโดยนักรัฐศาสตร์บางท่านว่า เป็นแนวคิดที่เก่าแล้วเป็นผลิตผลของทฤษฎีกระแสหลักของสหรัฐอเมริกาที่อาจไม่มีนัยยะในทางวิชาการที่แท้จริง แต่สังคมมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาแนวคิดนี้ที่จะให้ตอบโจทย์ของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการตอบโจทย์เพื่อที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงประชาธิปไตยและคุณภาพของมัน (quality of democracy) ตลอดจน ความรุนแรงและความขัดแย้งที่กำลังมีขึ้นในสังคม หรือแม้แต่การพัฒนาองค์ความรู้ที่จะอธิบายคำถามที่น่าสนใจที่หลากหลายในทางสังคมและมนุษยวิทยา อาทิ เช่น สังคมสามารถที่จะผลิตกระบวนการทางสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เชื่อต่อการแก้ไขปัญหาของสังคมไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การพัฒนาการประชาธิปไตย ความแตกแยกในสังคม ความขัดแย้ง ความรุนแรง ได้หรือไม่ อย่างไร หรือ อาจจะเป็นคำถามว่า วัฒนธรรมทางการเมืองมีธรรมชาติที่จะการเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ แม้ว่าสังคมจะมีการพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ดี บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่ทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองกับนักรัฐศาสตร์ และนักสังคมวิทยา-มนุษยวิทยาเป็นพิเศษเพื่อให้เกิดการตั้งคำถามถึงความเชื่อมโยงของกระบวนการทางสังคม การเมือง และ วัฒนธรรมทางการเมือง รวมทั้ง การนำเสนอความจำเป็นในการทำการศึกษ การพัฒนาแนวความคิดและข้อสังเกต-ข้อพิจารณาของการทำวิจัยในประเด็นดังกล่าว

1. แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมือง (Rethinking Political Culture)

เป็นสิ่งที่ต้องเน้นและเป็นข้อสังเกตที่สำคัญก็คือ การที่นักวิชาการไทยและผู้ที่สนใจ แนวความคิดวัฒนธรรมทางการเมืองมีการสับสนจากภาษาของคำว่าวัฒนธรรมทางการเมืองที่ถูก แปลเป็นภาษาไทย กับแนวความคิด ที่เป็น concept ที่แท้จริงของแนวความคิดวิชาการคำนี้ ทั้งนี้ เพราะผู้สนใจหลายท่านไปทำความเข้าใจแนวคิดที่คิดจากความเข้าใจแยกส่วนตามภาษา ของคำว่า *วัฒนธรรมกับการเมือง* ดังนั้น ความเข้าใจของนักวิชาการไทยบางท่าน จะมอง วัฒนธรรมการเมืองไปในส่วนของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง อาทิเช่น วัฒนธรรมการ เลือกตั้ง วิธีการเลือกตั้ง ความเชื่อในการเลือกตั้ง หรือ อีกตัวอย่างหนึ่ง เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม วัฒนธรรมการมีส่วนร่วม กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม เป็นต้น (ดู พลศักดิ์ 2524:21 ด้วย)

จริงอยู่ว่า แนวความคิดวัฒนธรรมทางการเมืองจะพัฒนาหยิบยืมมาจากแนวความคิดทาง สังคมวิทยาที่นำมาใช้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง แต่แนวความคิดวัฒนธรรมการเมือง ที่ Grabreil A. Almond เป็นคนริเริ่มในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นแนวความคิดที่ชัดเจน ที่สุด ที่เอาแนวความคิดนี้มาเป็นแก่นกลางหรือใช้เป็นแนวคิดที่ชัดเจนในการวิเคราะห์ ซึ่งที่จริง แล้วนักรัฐศาสตร์ในหลังสงครามโลกครั้งที่สองอีกจำนวนไม่น้อยก็ได้ใช้แนวความคิดทาง วัฒนธรรมมาในการวิเคราะห์การเมืองอยู่แล้ว (พรศักดิ์ 2524:4-6)

การนำเอาแนวความคิดเรื่องวัฒนธรรมมาช่วยอธิบายทางการเมืองแม้ว่าจะเป็นที่ เป็น ประโยชน์ แต่การเข้าใจความแตกต่างของความหมาย วัฒนธรรมที่นักสังคมวิทยา เข้าใจกับวัฒนา ธรรมการเมืองที่นักรัฐศาสตร์ประยุกต์ในการใช้ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อให้เข้าใจบริบทและ ขอบข่ายของการศึกษาที่แตกต่างกัน

Edward B. Tyler ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ว่า เป็นสิ่งที่ซับซ้อน ประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลป ศิลปกรรม กฎหมาย จารีตประเพณี นิสัย และ สมรรถนะอื่นๆ ของคนใน ฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม (Tyler 1877) ส่วน Clyde Kluckhohn นักมนุษยวิทยาที่ให้ ความหมายของวัฒนธรรมถึง 27 หน้าในหนังสือ ชื่อ *Mirror for Man* (1949) ซึ่งพอสรุปได้ เป็น 10 ประเด็นคือ (Kluckhohn อ้างในพรศักดิ์ 2524: 1-2)

1. วิถีชีวิตของประชาชน
2. มรดกทางสังคม
3. แนวความนึกคิด ความรู้สึก และความเชื่อ

4. ลักษณะนามธรรมของพฤติกรรม
5. แนวทางที่กลุ่มบุคคลประพฤตินั้น
6. การเรียนรู้ร่วมกัน
7. แนวทางมาตรฐานที่ใช้แก้ปัญหาร่วมกัน
8. พฤติกรรมการเรียนรู้
9. แบบแผนการปรับตัวต่อบุคคล และสิ่งแวดล้อม
10. ทายะสมบัติทางประวัติศาสตร์

นักวิชาการไทย อย่าง พัทธา สายหู (2514) ให้ความหมายของวัฒนธรรมการเมืองว่า “เป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตของชนหมู่ใดหมู่หนึ่ง และก่อนที่จะเป็นแบบอย่างขึ้นมาได้ จะต้องมีการปฏิบัติ คล้อยตามกันในหมู่คนจำนวนมาก จนปฏิบัติตามกันไปทั้งกลุ่ม และมีการปฏิบัติสืบต่อกันไปเป็นเวลานาน จนปรากฏเป็นแบบอย่างให้เห็นได้ชัดเจนแน่นอน หากหมู่ชนที่เป็นเจ้าของร่วมกันปฏิบัติตามแบบอย่างความประพฤติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ ที่รวมกันเป็นแบบแผนของชีวิตของหมู่คนนั้นติดต่อกันเป็นเวลายาวนาน แบบแผนของความประพฤตินั้นจะกลายเป็นวัฒนธรรม” (อ้างจาก พลศักดิ์ 2524:21)

แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่านักรัฐศาสตร์ จะนำปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเป็นตัวแปรในการศึกษา แต่นักรัฐศาสตร์ที่นิยม Political culture กลับมีการใช้เป็นความหมายในส่วนที่แคบลงที่เกี่ยวข้องเฉพาะ เรื่องของความเห็น อุดมการณ์ ค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ ทางการเมือง (Almond 1956; พรศักดิ์ 2524) โดย Almond ได้เปิดใจว่า แนวความคิดทางวัฒนธรรมที่เขาใช้เป็นครั้งแรกในทางรัฐศาสตร์ที่ชัดเจนนี้ เกิดจาก อิทธิพล 3 กระแส คือ กระแสที่ 1. คือ ความคิดของ Max Weber ที่เกี่ยวกับจารีตประเพณี (tradition) กระแสที่ 2. คือ แนวทางการวิเคราะห์แบบโครงสร้างนิยม ของ Talcott Parsons และ 3. กระแสการทำวิจัยตามหลักพฤติกรรมนิยมที่เน้นการวิจัยแบบสุ่มตัวอย่าง (Almond&Verba 1989; พรศักดิ์ 2524)

สำหรับความหมายของวัฒนธรรมการเมืองที่นักรัฐศาสตร์ให้ความหมายก็มีหลากหลาย Almond (1956: 34-42) ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นลักษณะเฉพาะที่เป็นตัวกำหนดและกำกับระบบการเมือง ซึ่งความหมายดังกล่าวเห็นว่า เป็นมองการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแง่โครงสร้างนิยม ซึ่งดูจะไม่เน้นหน่วยการศึกษาแบบปัจเจกนิยม ส่วน Verba (1965:513) เห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของความเชื่อ สัญญาลักษณ์ และค่านิยมซึ่งบ่งบอกถึงสถานะของการเมืองที่กำลังเป็นอยู่ ต่อมา Lucian Pye (1968: 218) ได้กล่าวถึง

วัฒนธรรมทางการเมืองได้กระชับขึ้น และเป็นความหมายที่ได้รับความนิยมในการวิจัยแนวคิดดังกล่าวในสังคมว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง คือ แบบแผนของทัศนคติ ความเชื่อ สภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งเป็นสิ่งที่สั่งการและมีความหมายต่อกระบวนการทางการเมือง เป็นกรอบของพฤติกรรมของระบบการเมืองนั้นๆ” กล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง จึงมีลักษณะ 2 กระบวนการคือ กระบวนการที่หนึ่ง คือ ความคิด ทัศนคติ ที่สอดคล้องกับการแสดงออก(พฤติกรรม) ซึ่งเป็นกระบวนการที่สอง ควบคู่กันไป

จากนิยาม เป็นที่น่าสังเกตว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เกี่ยวข้องกับเรื่องทางจิตวิทยาของพฤติกรรม เรื่องของการเมืองนั้นแตกต่างหรือแยกมาจากวัฒนธรรมของสังคม ลักษณะเช่นนี้ เป็นแนวคิดที่แตกต่างไปจากการศึกษาลักษณะประจำชาติ หรือ ลักษณะประจำภูมิภาค (พรศักดิ์ 2524:7) ในการคิดถึงแบบแผนของทัศนคติ นักรัฐศาสตร์ยังได้ลงลึกถึงมิติทางจิตวิทยา ที่อธิบายความโน้มเอียงทางการเมือง ซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน กล่าวคือ

- 1) ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการรับรู้ (Cognitive Orientation) เป็นความรู้ความเข้าใจและความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่างๆ ของระบบการเมือง
- 2) ความโน้มเอียงเกี่ยวกับความรู้สึก (Affective Orientation) เป็นความรู้สึกที่มีต่อส่วนต่างๆ ของระบบการเมืองและองค์การทางการเมือง
- 3) ความโน้มเอียงเกี่ยวกับการประเมินค่า (Evaluation Orientation) เป็นการตัดสินและการให้ความเห็นต่างๆต่อกิจกรรมการเมืองและปรากฏการณ์ทางการเมือง

ซึ่งตรงจุดนี้ เป็นการต่อยอดของการใช้แนวความคิดของวัฒนธรรมทางการเมืองไปในทิศทางของจิตวิทยามากกว่าการเป็นไปตามความหมายของวัฒนธรรมทั่ว ๆ ไป

ในทางรัฐศาสตร์มีการจำแนกวัฒนธรรมการเมืองออกเป็น 3 ประเภท โดย งานคสาสลิกของ Almond & Verba ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1965 คือ

- 1.วัฒนธรรมการเมืองแบบคับแคบ (parochial political culture)
- 2.วัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subject political culture)
- 3.วัฒนธรรมการเมืองแบบการมีส่วนร่วม (participation political culture)

อย่างไรก็ดี ระบบการเมืองทุกระบบมีส่วนผสมของ 3 วัฒนธรรมพื้นฐานของความลำหั่งและทันสมัยรวมอยู่ด้วยกันเสมอ ไม่มีระบบการเมืองที่ทันสมัยสมบูรณ์ หรือลำหั่งที่สุด ดังนั้น

Almond & Verba จึงได้แบ่งการผสมของวัฒนธรรมการเมือง ออกเป็นอีก 3 แบบ ได้แก่ (Almond & Verba 1965; ไซยอนันต์ 2524)

1. วัฒนธรรมการเมืองแบบคับแคบผสมไพร่ฟ้า (parochial –subject political culture) หมายถึงสภาพทางการเมืองของระบบไม่ได้ยอมรับผู้นำชุมชน ผู้นำเผ่า ในกรณีไทยอาจหมายถึงการไม่ยอมรับผู้มีอำนาจท้องถิ่น เช่น นักการเมืองท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค้การบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลาง ผู้นำการเมืองระดับรัฐ อย่างไรก็ตาม ผู้คนก็ยังไม่สนใจเรียกร้องสิทธิทางการเมือง หรืออาจได้รับสิทธิทางการเมือง แต่ก็จะไม่สนใจที่จะใช้สิทธิทางการเมือง ระบบคิด และทัศนคติ ก็จะไม่ได้อคิด ว่าตนมีบทบาทหรืออิทธิพลทางการเมืองต่อระบบ
2. วัฒนธรรมการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมการมีส่วนร่วม (subject- participant political culture) หมายถึงระบบการเมืองที่มีพลเมืองบางส่วนเริ่มสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ทราบและตระหนักถึงบทบาทของตนที่จะเปลี่ยนแปลงและมีอิทธิพลทางการเมือง โดยแสดงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นการไปเลือกตั้ง การไปชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง แต่ประชาชนอีกกลุ่มยังเมินเฉยต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ถือว่าการเมืองไม่เกี่ยวกับพวกเขา หรือไม่ตระหนักในอิทธิพลทางการเมืองของตน ระบบการเมืองที่มีส่วนผสมของคนที่ไม่สนใจการเมือง และคนที่ไม่ตระหนักในความสำคัญของการเมืองที่จะมีผลกระทบต่อเขาอย่างสำคัญ ทำให้ระบบการเมืองไม่มั่นคง ประชาธิปไตยไม่มีเสถียรภาพ และเป็นระบบการเมืองที่เอื้อให้ ทหาร กลุ่มการเมืองบางกลุ่ม พรรคการเมือง แทรกแซงทางการเมือง หรือชักจูงทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งเอื้อต่อการเกิดปัญหาการซื้อสิทธิ์ขายเสียงในการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นอย่างระบบการเมืองในประเทศไทยด้วย เพราะประชาชนไม่ตระหนักในคุณค่าของสิทธิทางการเมืองของตน
3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมการมีส่วนร่วม (parochial participant political culture) หมายถึงสภาพระบบการเมืองที่สังคมประกอบไปด้วยคนหลายเชื้อชาติ กลุ่มคนในแต่ละภาคหรือพื้นที่ แต่ละเชื้อชาติ และคนแต่ละพื้นที่จะมีความจงรักภักดีอย่างแน่นแฟ้นต่อกลุ่มของตนเป็นลำดับแรก และทัศนคติการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะเน้นการแสวงหาประโยชน์เฉพาะกลุ่มเชื้อชาติและพื้นที่ ที่ให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ ในระบบการเมือง หลาย

กลุ่มจะมีความสำนึกทางการเมืองสูง ที่มีความขัดแย้งทางการเมืองต่อกัน และ
ไม่ยอมประนีประนอมทางการเมือง ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นในประเทศอาฟ
ริกาที่มีหลายเผ่าที่มีความสำนึกในผลประโยชน์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน
หรือ ประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นที่น่าสังเกตว่า
พัฒนาการของประเทศไทยในปัจจุบันที่มีความขัดแย้งทางการเมืองเป็นกลุ่มลี้
มีลักษณะทางการเมืองแสดงออกทางการเมืองในประเภทของวัฒนธรรมการเมืองนี้

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า Almond & Verba ไม่ได้ระบุว่า การที่สังคมใดมี
วัฒนธรรมการเมืองที่มีส่วนร่วมจะเป็นสังคมที่เป็นประชาธิปไตยโดยอัตโนมัติอย่างที่เร
อาจจินตนาการตามตรรกะทางการเมือง เพราะ Almond & Verba เห็น ว่าการมีส่วนร่วม
ที่ให้ผลประโยชน์ที่คับแคบเกิดประโยชน์แต่บางกลุ่มก็ไม่ใช่ลักษณะการเป็นประชาธิปไตย
ทั้ง Almond & Verba เลยให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย นั้น
เป็นลักษณะที่เรียกว่า Civic Culture ที่เป็นสภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นในอังกฤษ และ
สหรัฐอเมริกา (ชัยอนันต์ 2524:104)

ลักษณะอย่างหนึ่งของการมี Civic Culture คือการที่สมาชิกส่วนหนึ่งในระบบ
การเมืองมีความรู้ทางการเมืองระดับสูงที่จะมีวินิจฉัยการเมืองอย่างมีเหตุผล เช่น การมี
วินิจฉัยในการไปเลือกตั้ง การไปชุมนุมประท้วงที่ไม่กระทำไปอย่างปราศจากอคติ แต่ใช้
หลักการของเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ ความชอบ ความเกลียด ความผูกพัน เป็นการส่วนตัว
ทางการเมือง ในการตัดสินใจเข้าไปสู่กระบวนการทางการเมืองและการมีส่วนร่วม อาทิ
เช่น การไปเลือกตั้ง คนหนึ่งที่สนใจการเมืองก่อนที่จะตัดสินใจเลือกตั้ง ต้องตรวจสอบ
ข้อมูล ข่าวสาร ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลงานของพรรคของผู้สมัครอย่างรอบคอบ
ด้วยความรู้และเหตุผล

ลักษณะประการถัดมาของสมาชิกที่อยู่ในระบบการเมืองที่มี civic culture คือ
การที่สมาชิกในสังคมด้านหนึ่ง มีความสามารถในการเป็นผู้ได้การปกครอง (subject
competence) ที่ดี ลักษณะอีกอันหนึ่ง คือความสามารถของการเป็นสมาชิกในสังคมใน
การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ดี (citizen competence) (ชัยอนันต์ 2524: 105-6)

ประเด็นถัดมา ความชัดเจนของนักรัฐศาสตร์ที่กำหนดความสัมพันธ์ของ civic culture กับ ความเป็นประชาธิปไตย ก็คือตัว civic culture เป็นตัวแปร ที่จะกำหนดการเกิดขึ้นของประชาธิปไตย ในฐานะตัวแปรตาม แต่ก็มี การตั้งข้อสงสัยในภายหลังว่าการที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงระดับประชาธิปไตยหรือคุณภาพประชาธิปไตย(quality of democracy) จะมีผลทำให้มี การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมืองของสังคม นั้น ๆ เป็น civic culture ด้วยหรือไม่ นี่เป็นสิ่งที่จะต้องทำการศึกษาค้นคว้าในการวิจัยต่อไป รวมถึงคำถามที่ว่า การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมืองจะมีกระบวนการอย่างไร ในสังคม และรูปแบบใด อย่างไรที่ได้ตั้งข้อสงสัยขึ้นมาแต่แรก

2. การศึกษาวัฒนธรรมการเมืองไทย

กมล สมวิเชียร สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว เป็นนักรัฐศาสตร์ไทยกลุ่มแรกที่ทำให้ความสนใจศึกษาวัฒนธรรมการเมืองไทย และ เป็นที่น่าสังเกตในวงวิชาการไทยว่า ผลการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองไทยยังมีข้อจำกัดอยู่มาก และไม่ เพียงพอที่จะใช้เป็นตัวตอบใจยุทธการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการทางการเมืองของไทยในปัจจุบัน

วัฒนธรรมการเมืองเริ่มต้นจากการอบรมกลุ่มอมเกลตาทางสังคม ซึ่งเป็นทั้งระดับครอบครัว นอกครอบครัว และการเรียนรู้ในระบบการเมืองที่เป็นจริงภายในสังคม สังคมไทยเป็นสังคมที่เน้นความเป็นอิสระ คนในสังคมมีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง การดำรงชีวิตของผู้คนเป็นไป อย่างสบาย ไม่ถูกกดดัน ซึ่งเป็นการอบรมที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัว ส่วนในระดับนอกครอบครัว อิทธิพลของระบบราชการและอำนาจของรัฐ ค่านิยมอำนาจนิยม มี อิทธิพลต่อการหล่อหลอม วัฒนธรรมการเมืองที่ยอมรับอำนาจ (กมล สมวิเชียร 2514: 53-4) อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตเพิ่มเติมคือ กลุ่มคนในสังคม บางส่วนในสังคมไทยก็ เรียนรู้การต่อต้านอำนาจ และการมีพฤติกรรมการเมืองรูปแบบอาชญากรรมมากขึ้น อันเป็นผลจากการเข้าใจสภาพการเรียนรู้ทางการเมือง และการเปิด การให้เสรีภาพภายในระบบการเมือง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคม และสถาบันทางสังคม และการเมืองที่ปัจเจกชนนั้นได้สัมผัส นอกจากนี้ นิสัยพื้นฐานของคนไทย บางอย่าง คือ การแสดงออกความต้องการที่ไม่ตรงไปตรงมา หลีกเลี่ยงการแสดงออกที่เปิดเผย หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ซึ่งเป็นนิสัย พื้นฐานของสังคมที่ทำให้กระบวนการและพฤติกรรมการเมืองมีส่วนร่วมได้มีการบิดเบือนในสังคมไทย เป็นส่วนหนึ่งที่สังคมไทยพัฒนาการเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมการเมืองแบบมี

ส่วนร่วมที่จอมพลอม (ครตั้น 2545) และเป็นสาเหตุการไร้เสถียรภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และการเข้าสู่จุดคุณภาพของประชาธิปไตย (quality of democracy) ที่แท้จริง

อย่างที่กล่าวแต่ แรกว่า การวิจัยและองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมการเมืองไทยยังจำกัด และในช่วงเวลาที่ผ่านมาก การทำวิจัยและการตอบโจทย์ทางวัฒนธรรมทางการเมืองก็ มักเน้นเพียงประเด็นของการวัดวัฒนธรรมทางการเมืองไทยว่าเป็นประชาธิปไตย หรือไม่ โดยการเป็นประชาธิปไตยในที่นี้มีนัยยะเพียงการหมายถึง การห่างไกลจากการมีวัฒนธรรมการเมืองที่ไม่เป็นเผด็จการ ซึ่งในอันที่จริง โจทย์เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมการเมืองควรมีหลายมิติที่จะตอบโจทย์ในสังคมและความคิดเห็น ทศคติของผู้คนที่พัฒนาต่อไป

อย่างที่กล่าวแต่แรก นักวิจัยคนแรก ๆ ใน เรื่องวัฒนธรรมการเมือง คือ ศาสตราจารย์สุจิต บุญบงการ ทำการศึกษาใน ปี 2510 ทำการศึกษาเปรียบเทียบ วัฒนธรรมการเมืองของนักศึกษา 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก นักศึกษาที่เรียน นิติศาสตร์ และกลุ่มที่สอง คือ นักศึกษาที่เรียนด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ กลุ่มที่สาม คือนักศึกษาที่เรียนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยใช้สถิติสุดท้ายของจุฬาลงกรณ์และธรรมศาสตร์ ผลการศึกษาสรุป ได้ว่านิสิต นักศึกษามีความสนใจมากพอควร โดยเฉพาะผู้ที่เรียนทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มีความสนใจเข้าร่วมทางการเมืองสูงมากกว่า นักศึกษาอีกสองกลุ่มหลังและวัฒนธรรมการเมืองของนักศึกษามีการขัดกันของความเป็นประชาธิปไตยและเผด็จการ (Suchit 1968:122-50; สุจิต 2514)

ดร.สาย ภาณุรัตน์ (2512) ทำวิจัยทัศนคติของครูไทยที่มีต่อกิจกรรมการเมือง โดยเลือกครูจังหวัดกรุงเทพฯ ผลการศึกษาดังกล่าวโดยสรุปว่า ครูที่มีการศึกษาที่ต่างกันมีความแตกต่างกันที่ความเห็นของเรื่องการเมืองมีส่วนร่วม การเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผลจากการชักจูงจากระบบราชการ และความสนใจส่วนตัว บทบาทของครูนั้นมีส่วนต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียน และการพูดทางการเมืองถูกมองว่าเป็นเรื่องผิดที่จะพูดเรื่องทางการเมืองให้กับนักเรียนรับทราบ

ผลการศึกษาของสาย น่าสนใจ หากถ้าได้ทำการวิจัยในบริบท เดียวกัน คำถามที่น่าสนใจคือ เสรีภาพการพูดคุยทางการเมืองของไทยในสถาบันทางการศึกษามีการ

เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ ระดับความรู้ของผู้สอนการเมืองปัจจุบัน มีเพียงพอแตกต่างจากอดีตที่จะเสริมสร้างวัฒนธรรมการเมือง แบบ civic culture หรือ ไม่ นี่คือ ประเด็นที่น่าจะมีการตรวจสอบต่อไป

ในปี 2515 อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำการศึกษา ลักษณะบางประการในสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตย โดยมีประชากรคือคนไทยทั่วประเทศ และมีการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ค่อนข้างรัดกุมที่ดี คือ มีการเลือกประชากร เป็น 3 กลุ่ม คือ ประชาชนทั่วไป พระ และ ครู ใน 4 ภาคของประเทศไทย ในภาคหนึ่ง ๆ ได้เลือกขึ้นมา 2 จังหวัด จากจังหวัดที่มีจำนวนราษฎรไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากที่สุด และน้อยที่สุดของภาคนั้น ๆ ส่วนอำเภอ ได้เลือกเอาอำเภอเมือง และอำเภออื่นๆ อีกอำเภอหนึ่งในแต่ละจังหวัด

ผลการศึกษาวิจัย ได้สรุปออกเป็น 3 ประเด็นใหญ่ กล่าวคือ ประการแรก สถาบันครอบครัวมีการขัดเกลาที่ไม่เอื้อต่อการปกครองประชาธิปไตย มีการเน้นการขัดเกลาให้เด็ก และ ผู้น้อย จำนวนต่อผู้ใหญ่ คนไทยโดยทั่วไปมีการศึกษาน้อย สภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี อยู่ในภาคการเกษตร ประการที่สอง สถาบันการศึกษาของไทย มีการขัดเกลาที่ทำให้วัฒนธรรมการเมืองไทยไม่ส่งเสริมการมีประชาธิปไตย ประชาชนไร้การศึกษา ระบบการศึกษามีปัญหา ทั้งหลักสูตร ครู วิธีการอบรมสั่งสอน ตลอดจนปรัชญาการศึกษา แต่เป็นที่น่าสังเกต ข้อสรุปประการที่ 3 คือ พระพุทธศาสนาไม่ได้ เป็นอุปสรรคขัดขวาง การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยเลย (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2515)

อย่างไรก็ดี ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว (2548) และ คณะได้ ทำวิจัย โดยทำการสำรวจงานวิจัยที่น่าจะเกี่ยวข้อง กับประเด็นเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง พบว่า มีงาน เขียนในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งงานวิจัย หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นจำนวน 390 รายการ เป็นภาษาไทย 324 และ เป็นภาษาต่างประเทศ 66 รายการ โดยผู้วิจัย พิจารณางานดังกล่าวเป็นงานทางวัฒนธรรมการเมือง จากคำสำคัญของงานนั้นๆ ที่สะท้อนความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเมือง การค้นคว้าที่ให้ความสำคัญกับประเด็น ตัวอย่างได้แก่ คำว่า ประชาธิปไตย ธรรมมาภิบาล การกระจายอำนาจ ทุนทางสังคม ความขัดแย้ง การเมือง ศาสนา ชาตินิยม การมีส่วนร่วม สันติวิธี ปฎิรูปราชการ ประชานิยม ผู้ว่า ซีอีโอ สิทธิสตรี โลกาภิวัตน์ เป็นต้น

จากงานวิจัยสำรวจของฉันทนา และ คณะ จะได้ข้อมูลออกมาว่า มีการศึกษาเป็นจำนวนมากเกี่ยวกับประเด็นเรื่อง วัฒนธรรมทางการเมือง แต่ผลของงานเขียน เหล่านั้น ก็ยากที่จะสร้างเป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบในการอธิบายสถานการณ์ภาพโดยรวมของวัฒนธรรมการเมืองไทยว่า เป็นลักษณะใดตามกรอบแนวความคิดของ Almond & Verba อีกทั้งคำตอบที่เป็นระบบของการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการของวัฒนธรรมทางการเมืองไทย ที่ก็ยังเป็นประเด็นที่ยังเป็นปัญหาอยู่ ที่ยังต้องรอทางการพิสูจน์ให้ เป็นระบบต่อไป

สิ่งที่ต้องพิจารณาในปัจจุบัน คือการปรับแนวความคิดวัฒนธรรมการเมืองให้ตรงกับโจทย์ที่สังคมไทยต้องการ ซึ่งแน่นอนว่า สังคมไทยอาจไม่ต้องการตอบโจทย์การเป็นประชาธิปไตย และ การเป็นคอมมิวนิสต์ของสังคมมีแค่ไหนอย่างไรเหมือนในอดีต แต่แนวความคิดวัฒนธรรมทางการเมืองและผลการศึกษาคควรจะสามารถประยุกต์การตอบ โจทย์ของสังคมที่หลากหลายในเรื่องของวัฒนธรรมการเมืองไทยที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ในสังคม เช่น การขัดแย้งทางการเมือง ความแตกแยกในความคิดทางการเมืองของสังคม ความรุนแรง หรือแม้แต่คำถามพื้นฐานว่า สังคมไทยควรมีการตั้งคำถามถึง **คุณภาพของการมีส่วนร่วม**ในสังคม (quality of political participation) นอกเหนือจากการมีความสนใจเรื่องคุณภาพประชาธิปไตย³

3. จาก Civic Culture สู่ Bowling Alone

แนวความคิดเรื่องวัฒนธรรมการเมืองได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และตั้งข้อสงสัยว่า เป็นแนวความคิดที่สหรัฐอเมริกาใช้เป็นเครื่องมือในการเมืองระหว่างประเทศในการผลักดันตัวเองให้เป็นแม่แบบของการปกครองประชาธิปไตย ซึ่งแนวคิดนี้อาจจะไม่มีคุณค่าในทางวิชาการ มากไปกว่าประโยชน์ที่จะส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของมหาอำนาจทางการเมืองโลกในช่วงสงครามเย็น

จากผลการวิจัยของ Almond & Verba ทำให้สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ กลายเป็นการเป็นสังคมที่เป็นต้นแบบการมีวัฒนธรรมการเมืองที่ส่งเสริมประชาธิปไตยมากที่สุดของโลก ซึ่งสังคมที่มีวัฒนธรรมการเมืองที่ส่งเสริมประชาธิปไตย เรียกว่า Civic Culture

³ ผู้เขียนกำลังเตรียมบทความพัฒนาแนวความคิด เรื่อง คุณภาพประชาธิปไตยไปสู่เรื่อง การคิดถึงคุณภาพการมีส่วนร่วม ที่ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการศึกษาว่า สังคมไทยมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วม แต่ สังคมมีคุณภาพของการมีส่วนร่วม เพียงใด ซึ่งจะได้นำเสนอในวงวิชาการต่อไป

ในปี 1995 Robert D. Putnam (1995, 2000) ได้เสนอแนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่คล้ายกันของการเป็นประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกา ที่อธิบายว่า การเป็นประชาธิปไตยของสหรัฐฯ เกิดจากการที่สังคมสหรัฐฯ มี *ต้นทุนทางสังคม* (Social Capital) ที่เอื้อต่อการเป็นประชาธิปไตย เขาได้ทำการสำรวจ สิ่งที่เขา เรียกว่า *ต้นทุนทางสังคม* ว่ามีระดับที่ลดลงในแง่การที่สังคมมีระดับการเกี่ยวข้องกับระหว่างผู้คนในสังคม (social engagement) และการเกี่ยวข้องทางการเมืองที่ต่ำลง (political involvement)

Putnam เห็นว่า ความคึกคัก (active) ของการเกี่ยวข้องของผู้คนในกิจกรรมทางสังคมเป็น *ต้นทุนทางสังคม* ที่เอื้อให้อเมริกาเป็นประชาธิปไตย ซึ่ง *ต้นทุนทางสังคม* นี้ได้ลดระดับลงไป ซึ่งแสดงออกมาจากการไปใช้สิทธิการเลือกตั้งที่ต่ำลงของคนอเมริกา การเข้าร่วมกิจกรรมสังคมของในนามกลุ่มที่ต่ำลง ซึ่งเขาก็ได้ตั้งคำถามว่าทำไมสิ่งเหล่านี้จึงเกิดขึ้นในสังคมคนอเมริกันได้ (ดู Putnam 1995 และ 2000 สำหรับรายละเอียด)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความคิดของ Putnam มีความคล้ายกันในแง่ของปัจจัยที่จะนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย Almond & Verba เรียกตัวแปรตัวนี้ว่า *civic culture* ส่วน Putnam เรียกตัวแปรตัวนี้ว่า *social capital* โดย *ต้นทุนทางสังคม* ของเขาหมายถึง การมีส่วนร่วมในกลุ่มทางสังคมและการเมือง

แนวความคิดนี้มีความน่าสนใจว่า เงื่อนไขการเป็นประชาธิปไตยหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะปรากฏพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมไทยกำลังเรียกร้อง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการมีประชาธิปไตยในสังคม

บทส่งท้าย : from *Quality of Democracy* to *Quality of Political Participation*

ปัจจุบัน การเรียกร้องการมี *ประชาธิปไตย* กับการเรียกร้อง *การมีคุณภาพประชาธิปไตย* ควรต้องมีการพูดถึงให้ชัดเจนและให้ห้วงเวลาที่แตกต่างกันชัดเจน ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายในการปฏิบัติที่จะพัฒนาสังคมไทย แน่นนอน สังคมไทยแทบไม่มีใครปฏิเสธแล้วว่า เป็นสังคมที่ไม่มีประชาธิปไตย แต่สังคมไทยต้องตั้งคำถามเรื่องคุณภาพประชาธิปไตย กันต่อไป หากพิจารณาจากแนวคิดของ Putnam การพัฒนาการมี *ประชาธิปไตย* อาจหมายถึงการส่งเสริม *การมีส่วนร่วม* ส่วนการจะพัฒนาคุณภาพ *ประชาธิปไตย* ก็จำเป็นต้องคิดถึงเรื่อง *การส่งเสริมคุณภาพการมีส่วนร่วม*

ซึ่งก็จำเป็นต้องทำการศึกษาและนำไปปฏิบัติในสังคมให้เป็นรูปธรรมต่อไป ส่วนรายละเอียดของการเปิดประเด็นที่ผู้เขียนได้ พูดถึง Quality of Political Participation ผู้เขียนกำลังจัดเตรียมเป็นบทความอีกชิ้นที่จะนำเสนอในวงวิชาการต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กมล สมวิเชียร 2514. **วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง**, ใน วรรณไวทยาการ: รัฐศาสตร์, พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- เครตัน เจมส์ แอล 2545. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**, นนทบุรี:สถาบันพระปกเกล้า
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2524. **วัฒนธรรมทางการเมืองกับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย** ใน พรศักดิ์ ่องแก้ว 2524. **วัฒนธรรมการเมืองไทย**, สมาคมสังคมศาสตร์, กรุงเทพฯ
- พรศักดิ์ ่องแก้ว 2523 **รัฐศาสตร์: พัฒนาการและแนวทางการศึกษา**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรีอนันต์.
- พรศักดิ์ ่องแก้ว 2524. **วัฒนธรรมการเมืองไทย**, สมาคมสังคมศาสตร์, กรุงเทพฯ
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ 2524. **วัฒนธรรมทางการเมืองไทย: ข้อสรุปจากการวิจัยเชิงประจักษ์** ใน พรศักดิ์ ่องแก้ว 2524. **วัฒนธรรมการเมืองไทย**, สมาคมสังคมศาสตร์, กรุงเทพฯ
- สุจิต บุญบงการ 2514. **นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย**. ในวรรณไวทยาการ: รัฐศาสตร์, พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2550. **วัฒนธรรมทางการเมืองไทย**. ใน การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 9 ประจำปี 2550.
- _____. 2547. **อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และคนอื่นๆ. 2541. **วัฒนธรรมเมือง: สรุปการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “วัฒนธรรม: ชุมชนเมืองและการเปลี่ยนแปลงในกรุงเทพฯและปริมณฑล**. จัดโดย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร. วันที่ 7-8 กรกฎาคม 2537.

ถวิลวดี บุรีกุล และ โรเบิร์ต บี อัลบริตตัน. 2550. **ค่านิยมประชาธิปไตยและพฤติกรรม การเลือกตั้งในประเทศไทย**. ใน การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 9 ประจำปี 2550.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. 2549. **ทักษิณา-ประชานิยม**. กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. 2538. **สองนคราประชาธิปไตย: แนวทางการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: มติชน.

Dhiwakorn Kaewmanee.1997. *Rat la sangkom* [The State and the Society]. Journal of Social Sciences, Chulalongkorn University. Bangkok: Chulalongkorn University

_____, 1998. Rat tai lang rat ra bon rat cha kard [The Thai State after the Bureaucratic Polity]. <http://www.dhiwakorn-kaewmanee.de/writings.html> [last accessed 12 August 2006]

_____, 1998. Lokapiwat la rat tai [Globalization and the Thai State]. <http://www.dhiwakorn-kaewmanee.de/pdfs/globalization.pdf> [last accessed 12 August 2006]

Abonyi, George. 1999. "Thailand: From Financial Crisis to Economic Renewal". In *Economics and Finance*. No. 3. Singapore: Institute of Southeast Studies. <http://www.idrc.ca/uploads/user-S/1024421669052.pdf> [last accessed 15 June 2005]

Almond, Gabriel and Verba, Sidney. 1972 (4 Print). *The Civic Culture*. Princeton University Press: Princeton.

Aurel Croissant. 2002. Von der Transition zur defekten Demokratie: demokratischen Philippinen, Sudkorea und Thailand. Wiesbaden: Westdt. Verl.

Chai-anan Samudavanija. 1991. "State-Identity Creation, State-Building and Civil Society". In *National Identity and Its Defenders: Thailand, 1939-1989*, edited by Craig J. Reynolds. Clayton: Monash University, Centre of Southeast Asian Studies

- Dhiwakorn Kaewmanee. 2007. The evolution of the Thai state: the political economy of formative and transformative external forces. Berlin: Dissertation.de
- Jurgen Ruland. 2005. Parliaments and political change in Asia. Singapore: ISEAS.
- Jurgen Ruland. 1998. Politische Systeme in Sudostasien: eine Einfuhrung. Lsndsberg am Lech: Olzog.
- Linz, Juan and Stepan, Alfred. 2001. Toward Consolidated Democracies, in Diamond ed. The Global Divergence of Democracies. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Haynes, Jeffrey. 2005. Comparative Politics in a Globalizing World. Polity: Malden
- Cyde Kluckhohn 1949. Mirror for Man. New York: Whittlesey .
- Edward B. Tyler 1877. Primitive Culture Researches into the Development of Mythology, religions, languages, Art and Customs, New York: Henry Holt.
- Gabriel A. Almond & Sidney Verba 1963. The Civic Culture, Princeton: Princeton University Press.
- Lucian W. Pye & Sidney Verba 1965. Political Culture and Political Development, Princeton: Princeton University Press.
- Lucian W. Pye 1968. Political Culture. International Encyclopedia of the Social Sciences. New York: Macmillan.